

УДК 133.4

DOI: 10.31548/hspedagog2021.01.130

ОКУЛЬТИЗМ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: ДАНИНА МОДІ ЧИ ІСТОРИЧНА ЗАКОНОМІРНІСТЬ?

СТОРОЖУК С. В., доктор філософських наук, професор кафедри філософії та міжнародної комунікації

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: storozhuksv@nubip.edu.ua

ORCID 0000-0002-7947-6268

ГОЯН І. М., доктор філософських наук, професор кафедри соціальної психології

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

E-mail: ivigoian@gmail.com

ORCID 0000-0003-2548-0488

Анотація. В статті показано, що сучасне масове зацікавлення окультизмом зумовлено, з одного боку, світоглядною кризою, вираженою відсутністю стійких та надійних основ для самовизначення та орієнтації людини у світі, а з іншого – формуванням знеособленої людини та утвердженням масового суспільства. Відсутність стійкого світоглядного ядра, універсальних цінностей, ідеалів та соціальних стандартів, й, водночас, небажання ставити та вирішувати складні соціокультурні проблеми, є головною причиною того, що сучасна (постмодерна) людина обирає своїм орієнтиром окультні ідеали та норми, що не потребують глибокої рефлексії, проте забезпечують її відчуттям причетності до Всесвіту. Більшість з них пропонує сучасна індустрія масової культури. Попри те, що її продукти викликають чимале занепокоєння серед прихильників традиційних християнських цінностей та чеснот, наразі ми не маємо жодних підстав давати їм однозначно негативну оцінку, як мінімум з огляду на те, що вони пропонують моделі соціальних відносин, котрі завдяки апробації різноманітними окультними організаціями, можуть отримати суспільний запит, або ж бути відхиленими.

Ключові слова: окультизм, езотеризм, магія, християнські цінності, просвітницькі ідеали, світоглядна криза.

Актуальність. Як не парадоксально, але науково-технічна революція ХХІ століття супроводжується невинним посиленням цікавості до міфології, містики, окультизму. Ця тенденція досить чітко проглядається в переповненому міфологічними сюжетами сучасному кінематографі. Будучи орієнтованим на масового споживача, він, так само як і давні міфи, апелює до глибинних людських уявлень – архетипів та колективного несвідомого, водночас уникаючи складних для сприйняття пересічної людини ідей та сюжетів. Крім того, створені сучасним кінематографом

продукти мають чимало рис властивих давнім міфологічним конструкціям. В цьому контексті привертає увагу орієнтація кіноіндустрії на створення римейків, котрі постають новітнім варіантом інтерпретації давно відомих міфологічних (і не тільки) сюжетів, а тому, так само як і давній міф, вони позбавлені авторства в класичному розумінні цього слова.

Поряд з кінематографом, загальне зацікавлення міфологією, окультизмом та містикою засвідчують і сучасні мас-медіа. Реагуючи на запити широкої аудиторії, журнали, газети, інтернет-портали та телепередачі пропонують споживачам свої

© *Сторожук С. В., Гоян І. М.*

HUMANITARIAN STUDIOS: PEDAGOGICS, PSYCHOLOGY, PHILOSOPHY Vol 12(1) 2021

продукції астрологічні прогнози, виступи віщунів, провидців тощо. Цікаво, що у більшості випадків, подібна інформація орієнтована на не забобонне сільське населення, а на освічених представників міського населення. Як не дивно, але в сучасному світі вони досить часто планують своє життя, озброївшись різноманітними передбаченнями, водночас проявляючи чимало уваги дослідженню різноманітних окультних символів. Ця тенденція досить чітко проявляється в сучасному українському медіа просторі, де нерідко з'являються програми присвячені розкриттю магічного впливу різноманітної, в тому числі й державної символіки.

Найбільшу ж увагу привертає популяризація окультизму сучасним шоу бізнесом. Так, приміром, у багатьох, переважно зарубіжних, музичних кліпах можна побачити окультну символіку – перевернутий хрест, язичницький тризубень та інші окультні елементи зустрічаються у кліпах Леді Гаги, натомість окремі виступи Мадонни постають відвертим окультним ритуалом. Привертає увагу і те, що багато відомих людей (політики, зірки шоу бізнесу, спортсмени тощо) відверто заявляють про своє захоплення окультними практиками, окремі елементи яких вони демонструють у публічному просторі. У більшості випадків, ця пристрасть відомих людей не викликає особливого обурення масової аудиторії, в середовищі якої все частіше проглядаються продиктовані окультизмом соціальні практики та ідеали.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Масове зацікавлення окультними практиками, наразі не отримало належного наукового вивчення, навіть попри те, що ця тема вже неодноразово ставала предметом наукових досліджень. У більшості з них, як свідчать роботи таких

авторитетних зарубіжних дослідників окультизму як Т. Адорно [2], К. Гуттьєррес [4], М. Пазі [10], К. Трейтель [13], Г. Урбана [14], М. Еліаде [16] та ін., головна увага зосереджена на причинах зростання суспільного впливу окультизму у ХІХ – середині ХХ ст. Ці розвідки мають вагоме теоретичне значення у процесі дослідження сучасних світоглядних та ціннісних трансформацій, потребуючи водночас цілого ряду істотних уточнень, пов'язаних з цивілізаційними метаморфозами сьогодення.

Попри постійно зростаючу увагу зарубіжних дослідників до проблеми масового захоплення окультизмом, українські науковці поки-що не проявили особливого зацікавлення до цієї проблематики. Чи не єдиним виключенням у цьому контексті можуть вважатися богослови, які, не раз, різко критикуючи зростання суспільного впливу окультизму, не виробили чіткої стратегії протидії його поширенню та не пробудили цікавості до цього феномену. На наш погляд, подібне безсилля релігійної спільноти стало закономірним результатом нерозуміння духовної та світоглядної ситуації, що породила запит на окультизм, який невпинно знецінює ті християнські чесноти та вартості, які визначили духовне обличчя західноєвропейської цивілізації.

Зважаючи на те, що зростання суспільного впливу окультизму нерідко супроводжується різноманітними, і що цікаво не тільки релігійними засторогами щодо перспективи людини та людства, актуальним і своєчасним видається дослідження сутнісних інтенцій сучасного окультизму та висвітлення тих чинників, які зумовили широке поширення окультних практик у середовищі освіченого міського населення. З огляду на сказане, **мета** нашої роботи полягає у розкритті тих світоглядних та соціокультурних трансформацій сьогодення, які

сприяли проникненню окультизму в сучасну суспільну практику та світогляд.

Методи дослідження.

Дослідження побудоване на концептуальній основі наукового доробку М. Еліаде та М. Пазі, що й стало причиною широкого використання, з одного боку, феноменологічного методу, який забезпечив розуміння сутності сучасного окультизму, а з іншого – методу культурологічного аналізу, що, своєю чергою, дав можливість продемонструвати рецепції окультизму у постсучасній культурі.

Результати. Перш ніж говорити про причини зростання суспільної уваги до окультизму в сучасному світі, необхідно означити, що саме ми розуміємо під окультизмом. Адже, незважаючи на позірну очевидність, цей термін може набувати відмінних змістових конотацій. Так, приміром, сучасна православна література, розвиваючи модерну інтелектуальну традицію, використовує слово «окультизм» для позначення містичних повчань, вибудованих на вірі в «існування прихованих сил в людині і космосі, недоступних для звичайного людського досвіду, а також комплекс вірувань в існування прихованого зв'язку людини з потойбічним світом» [3]. Загалом не заперечує, проте не обмежується таким тлумаченням терміну «окультизм», широковідомий сьогодні голландський професор М. Пазі. Опротестовуючи теоретичні висновки Т. Адорно [2] та Дж. Орвелла [9], вчений використовує термін «окультизм» для позначення започаткованого в середині західноєвропейського езотеризму XIX ст. ідейного руху, який, використовуючи неосяжні для буденної свідомості прийоми та практики, формував віртуальний простір для соціальних і культурних експериментів та інновацій [10, с. 293]. Очевидно, що таке тлумачення може

мати важливий теоретичний потенціал для дослідження модерного окультизму, утім вважати його задовільним при визначенні даного феномену видається передчасним, як мінімум з огляду на теоретичні зауваження М. Еліаде щодо необхідності чіткого розмежування між окультизмом і езотеризмом. Зокрема, наслідуючи інтелектуальну традицію американського соціолога Е. Тір'якяна, М. Еліаде використовує термін «окультизм» для позначення цілеспрямованих дій, методів і процедур, спрямованих залучити таємні (неосяжні для модерної науки) сили природи чи космосу, заради пізнання чи зміни природного ходу речей. Своєю чергою, термін «езотеризм», на думку вченого, варто вживати для позначення релігійно-філософських систем та уявлень, що лежать в основі окультних методів і ритуалів. Інакше кажучи, під езотеризмом М. Еліаде розглядає систему світоглядних уявлень, що лежать в основі окультної практики [16, с. 84].

Раціональність та аргументованість підкресленого М. Еліаде розрізнення між окультизмом та езотеризмом не викликає жодних сумнівів. Утім, воно істотно ускладнює вивчення тих соціокультурних та світоглядних трансформацій, котрі призвели до сучасного зростання цікавості до містичних учень та практик. З огляду на це, у даному дослідженні ми будемо послуговуватися визначенням запропонованим у «Філософському енциклопедичному словнику», під редакцією В. Шинкарука, де окультизм тлумачиться як «загальна назва містичних учень, що визнають існування прихованих сил у людині та Космосі, які недосяжні безпосередньому досвідові, але відкриваються “посвяченим” – тим, хто пройшов певні етапи підготовки та ініціацію (таїнство посвячення)» [7,

с. 448]. Інакше кажучи, під окультизмом ми розглядатимемо релігійно-філософські вчення, які визнають існування в світі надприродних, недоступних для наукового дослідження феноменів і сил і розробляють особливі «практичні» способи взаємодії з ними.

Як відомо, уявлення, теорії і методи, які підходять під визначення окультних та езотеричних, були відомі з найдавніших часів. Так, приміром, в давній Месопотамії вже практикували астрологічні пророцтва, натомість створення індивідуальних гороскопів датується V–IV ст. до н. е. і співпадає з часом введення у вжиток 12-ти знакового зодіаку. Паралельно з астрологією формувалася магія і чаклунство.

Більшість сформованих в античній культурі окультних методів, не тільки не зникли, а й отримала свій подальший розвиток у добу Середньовіччя. З одного боку, це було зумовлено тогочасним двоєвір'ям, рудименти якого зберігалися не тільки у простонародній культурі, а й серед духовенства. Реагуючи на запити вірян, священними нерідко здійснювали ритуали, в яких окремі елементи магії були поєднані з християнськими обрядами. Цікаво, що така діяльність переважно сільського духовенства не викликала особливого занепокоєння церковних ієрархів, оскільки синкретичні в основі своїй релігійні практики, сприяли поступовому залученню простонародних мас до церковної культури. Фактично, богослови та церковники, розглядали такі практики як нешкідливу схильність простонароддя до ритуальних дійств та експресивних актів, й не вважали їх вартими своєї уваги. Цілком можливо, що це переконання сформувалося завдяки авторитету Августина Блаженного, який у своїх богословських трактатах спростував поширені у ранньому середньовіччі

пересуди про здатність демонів надавати людям магічну силу [1]. На думку богослова, вони можуть спокушати та розбещувати людину, але не можуть дати людині сили втручатися у визначений Богом хід подій. Очевидно, що утвердження такого переконання у пізньому Середньовіччі, формувало плідний ґрунт для розвитку астрології, котра у християнському світогляді набувала функцій споріднений з екзегетикою – передбачення задуму Бога як щодо світу, так і окремої людини.

Поступовий і, як видається, цілком закономірний розвиток різного роду окультних практик у добу Середньовіччя, змінився різким спалахом цікавості до окультизму в період італійського Відродження. Певним чином, це було зумовлено тим, що саме в цей бурхливий і повний соціокультурних та світоглядних потрясінь період зародився новий тип людини – господаря життя, що підіймається над класовими обмеженнями завдяки своїй енергійності та заможності, у підсумку чого почуває особливу гордість за власне становище. Людина епохи Відродж Іення відчуває в собі якісь вкрай необмежені потенції, які, на її ж думку, відкривають можливість піднятися їй до рівня божественного [5, с. 330]. Власне кажучи, в цей час людина сама мала стати Творцем.

Сформоване в епоху Ренесансу уявлення про людину-творця, було не просто світоглядною установкою, а практичним закликком. Внутрішнє невдоволення християнськими цінностями та нормами, що вимагали пригнічення всього земного, у світовідчутті тогочасної людини поєднувалося з відчуттям внутрішньої спроможності відкрити прихований у ній та Космосі потенціал та знайти універсальну трансісторичну релігію. Це ж, своєю чергою, повертало її погляд в бік окультизму (герметизму та магії). З їхньою допомогою

«Титани» Відродження сподівалися відкрити всі таємниці світу. Показовим прикладом у цьому контексті може стати Дж. Бруно, який захоплено вітав наукові відкриття М. Коперника, проте не через їхнє важливе наукове та філософське значення, а тому, що вбачав у геліоцентризмі глибокий релігійний і магічний сенс. Більш того, Дж. Бруно був глибоко переконаний, що його роботи значно перевершують здобутки М. Коперника, який розумів свою теорію тільки як науковець. Сам же Дж. Бруно, прагнучи витлумачити дане М. Коперником схематичне зображення сонячної системи як знак божественних таємниць [16, с. 96]. Ця глибока внутрішня відмінність у переконаннях Дж. Бруно і М. Коперника визначила їхню поведінку перед судом інквізиції, а відповідно і їхню долю.

Завдяки поступовому поширенню наукової картини світу, в XVII ст. окультизм на деякий час відступає на маргінес суспільної уваги. Утім, це не зовсім не означає згасання суспільного інтересу до невідомого, в тому числі й містичного. Як відомо, саме на цей період припадає бурхливий розвиток алхімії, якій, у той чи інший спосіб, приділяли увагу й такі відомі тогочасні природознавці як Ф. Бекон, І. Ньютон, Р. Бойль, Г. Ляйбніц та ін. [12] Певним чином така цікавість була спричинена відсутністю чіткої демаркаційної лінії між науковцем та магом, які однаково прагнули відкрити приховані закони природи та піднятися до рівня Боголюдини. Крім того, тогочасна наукова діяльність, так само як і окультизна практика, відзначалася високим рівнем елітарності, вимагаючи не тільки чималих підготовчих зусиль, а й докорінного переосмислення засадничих постулатів середньовічної схоластики та повернення до античних надбань.

Попри позірну спорідненість новоєвропейської науки з

окультизмом, їхні шляхи почали швидко розходитися вже у XVIII ст. Наука цього часу була орієнтована на виробництво, а з ним і покращення життя людей шляхом перебудови суспільства на засадах продиктованих розумом. Релігійні забобони та станові обмеження в цей час тлумачаться як інструменти соціального поневолення, які необхідно зруйнувати заради покращення життя людей та встановлення соціальної справедливості. Очевидно, що далеко не всі ці ідеї були прийнятні для прихильників окультизму, представлених невеликими закритими організаціями (в тому числі масонськими ложами), з чітко визначеною ієрархічною структурою, місце в якій визначалося довготривалою підготовкою, випробуваннями та ініціаціями. Інакше кажучи, окультизм, на противагу науці, залишався не просто елітарним феноменом, а покликанням обраних. Це ж своєю чергою, розбурхувало уяву непосвячених та породжувало стійку суспільну увагу до окультизму, представленого в цей час іменами таких загальновідомих алхіміків-авантюриків як граф Сен-Жермен, Алессандро Каліостро та Фрідріх Месмер.

Загальна віра в реалізацію просвітницьких ідеалів, нерідко хиталася під тиском реалій буденного життя, залишаючи людям єдине сподівання на містичне. Подібні ідеї надзвичайно красномовно виражені в тогочасній літературі. В даному контексті можна згадати «Фауста»(1808) та «Роки мандрівок Вільгельма Мейстера» (1795) Й. Гете, незакінчений роман Ф. Шиллера «Духовидець» (1787), «Невидиму ложу» (1793) Жан-Поля (Й. П. Ф. Ріхтера), «Учні в Саїсі» (1797–1798) Новаліса, «Серафіту»(1834) О. де Бальзака та багато інших творів. Незмінно присутня тут на окультизна тематика

відображає імпліцитний тогочасному світогляду страх перед незвіданим і, водночас, незламну віру в можливість містичного оновлення людини, а з нею й всього суспільства. Інакше кажучи, орієнтація згаданих нами літературних творів на містичне, виражала ще не визріле суспільне занепокоєння можливим результатами впровадження просвітницьких ідеалів. Саме тому, в них немає відмови від їхньої реалізації, а лиш тільки застороги щодо можливих наслідків нерозважливої поведінки людини.

Намічений ще у період Просвітництва розкол окультизму з соціальною програмою Модерну, яскраво проявився вже у другій половині XIX ст. Певним чином цьому сприяло зростання популярності ірраціоналізму, котре супроводжувалося поступовою втратою довіри до ідей розвинутих раціоналізмом. Як не парадоксально, утім усупереч інтенсивному розвитку науки і техніки, в суспільному світогляді виразно зазвучали нотки зневіри щодо можливостей реалізації віковичних людських сподівань, здатності людського розуму вирішити всі проблеми людини та сформувані справедливе суспільство. Ця інтенція надзвичайно виразно проявилася у творчості Ш. Бодлера, П. Верлена, І. Дюкасса (графа Лотреамона), А. Рембо та багатьох інших тогочасних літераторів, які, як справедливо зауважує М. Еліаде, використовували окультизм як «потужне знаряддя бунту проти панування буржуазії і її ідеології. Вони заперечували офіційну релігію свого часу, його етику, звичаї і естетику» [16, с. 89]. Окремі з них були відвертими антиклерикалами і навіть антихристиянами, а тому різко критикували релігійні та культурні цінності Заходу, вбачаючи в них головну причину тогочасного декадансу. З огляду на це, цілком закономірним видається звернення тогочасних інтелектуалів до окультичних

практик гностицизму, східних релігійно-філософських учень та технік і навіть окремих елементів магії.

Однією з найпотужніших передумов для розвитку модерного окультизму стала філософія Ф. Ніцше. Як відомо, погляди мислителя розкриваються у процесі послідовного роз'яснення засадничого для його творчості твердження про «смерть Бога». «Бог помер», а це означає, що християнський Бог і церква з її повчальною місією, втратили свій авторитет, поступившись місцем не тільки розуму, як про це думали просвітники, а людині у всій повноті її буття. Це ж, своєю чергою, спричинило необхідність «переоцінки всіх цінностей» та формування ідеалів, норм та цілей відповідних новій соціокультурній ситуації. В умовах дискредитації притаманної християнству орієнтації на вічне блаженство у потойбічному житті, єдиним, що залишалося людині було прагнення до земного щастя та «волі до влади». Остання, у філософії Ф. Ніцше, не розглядається як земна жага до владарювання над іншими, а лише як внутрішній потяг до самовладання, що реалізується завдяки жорсткому самоконтролю та піднесенню над власними слабкостями та християнськими чеснотами. Владарювання над собою невіддільне від влади, що уповноважує себе на владарювання над черговою сходинкою влади [15].

Констатоване Ф. Ніцше знецінення християнських чеснот й ідеалів з необхідністю вело до банкрутства просвітницької ідеї прогресу, повертаючи погляд мислителя та всього інтелектуального дискурсу до античної культури. На відміну від сучасності, де посередність практично безроздільно підпорядковує собі кращих представників суспільства, або говорячи словами мислителя, «вищих людей», культура Античної Греції була представлена

духовно і тілесно розвиненими постатями, що здатні були підпорядковувати себе та владарювати над масами «безвольного» простонароддя. Дарована останньому сучасністю свобода, проявляється у прагненні до задоволення та щастя, які, згідно з переконанням Ф. Ніцше, суперечать навіть самій ідеї життя. На думку мислителя, справжня свобода проявляється лише у творчості (у найширшому значенні цього слова), що потребує високого рівня самоорганізації [8].

Розвиненні Ф. Ніцше ідеї, зокрема, різка його критика християнських цінностей та чеснот, зумовила чималий резонанс у тогочасному інтелектуальному середовищі. Гостро відчуваючи потребу у формуванні нових соціальних орієнтирів, його представники повертали свій погляд до окультизму, який ставав своєрідною соціальною платформою для формування та апробації нових моделей культури та суспільства [10, с. 285]. В цьому контексті можна згадати Теософське товариство, засноване в Нью Йорку у 1875 році Оленою Блаватською та Герметичний Орден «Золота зоря», заснований у Лондоні в 1887 році. В обох організаціях жінки могли стати повноправними членами і навіть брати на себе функцію лідера, тим самим апробуючи модель відносин, у якій жінка виступає не тільки рівноправним партнером, а й лідером. Попри те, що на початку ХХ ст. така модель була неприйнятною для більшості тогочасного суспільства, останніми роками вона набуває чималої популярності, в тому числі й завдячуючи американському масовому кіно.

Практично одразу був реалізований опозиційними до християнства окультними організаціями й концептуально

оформлений Ф. Ніцше виступ проти буржуазної моралі, зокрема, його заклик до повернення в західну культуру діонісівських елементів. Тогочасні окультисти, перебуваючи під впливом ідей П. Б. Рендольфа, який, до речі, у численних публічних виступах закликав до відміни рабства, емансипації жінок та введення системи освіти для чорношкірого населення, широко використовували у своїй діяльності різного роду сексуальні техніки та ритуали. Високі духовні цінності, які лежали в основі подібної практики, захищали їх від почуття провини, котре могло виникнути внаслідок участі в них [10, с. 289–270].

Запроваджений окультистами церемоніальний нудизм, ритуальні статеві зносини, в тому числі й оргії, стали своєрідним продовженням несвідомої туги модерної людини за міфічним, райським існуванням, в якому ще не було ні заборон, ні табу [16, с. 109]. Для більшості окультних гуртків ХХ ст., сексуальні практики стали інструментом оновлення людини та повернення їй втрачених внаслідок гріхопадіння здібностей. Водночас вони висловлювали протест проти християнських інститутів, яким так і не вдалося «врятувати» людство. Відповідно, «переоцінка всіх цінностей», з необхідністю вимагала докорінної зміни сексуальної моралі. Це ж своєю чергою, дає нам всі підстави вбачати в окультизмі важливу соціальну платформу проектування моделей соціальних відносин, що будуть реалізовані в майбутньому. Так, приміром, апробована окультними товариствами та братствами гендерна рівність та сексуальна свобода, сьогодні стала нормою життя, навіть попри досить гостру критику з боку прихильників традиційних християнських цінностей.

Формуючись як потужне знаряддя соціального бунту проти християнський цінностей західної

цивілізації, окультизм нерідко проявлявся як компенсаторна стратегія. Особливо яскраво ця тенденція проявилася після посилення соціальної кризи у міжвоєнний та повоєнний періоди. Знеособлення людини внаслідок автоматизації виробництва, війна та економічна криза посилили песимістичні настрої, відверто вказавши на неспроможність людського ratio, вирішити засадничі проблеми людського існування. Закинута в цей абсурдний і безглуздий світ та приречена за словами Ж. П. Сартра, на свободу, обмежену ситуацією і керовану історичним моментом, людина приречена шукати нових підвалин та сенсу власного життя. Це завдання помітно ускладнено поступовим утвердженням постмодерного світогляду. В ньому немає стійкого світоглядного ядра, універсальних цінностей, ідеалів та соціальних стандартів, котрі би полегшили орієнтацію людини у світі. Очевидно, що подібна ситуація цілком закономірно породжує в людини бажання заручитися невидимою допомогою, дізнатися своє майбутнє і врешті відчувати свою причетність до всесвіту не як безлика маріонетка, а цілком незалежна та автономна особистість, що здатна впливати на визначений хід подій. Інакше кажучи, сучасне захоплення окультизмом, містиккою та екзотикою є закономірною реакцією на зміну світоглядної парадигми, що проявляється в несвідомій апробації затребуваних в суспільстві моделей соціальних моделей. Водночас, він є закономірним наслідком утвердження безликої масової людини, що немає найменшого бажання ставити та вирішувати складні світоглядні та соціокультурні питання, обираючи своїм орієнтиром ідеали та норми, що не потребують особливої рефлексії. Саме їх пропонує суспільству надзвичайно розгалужена сьогодні індустрія масової культури.

Висновки і перспективи.

Сучасне масове зацікавлення окультизмом зумовлено, з одного боку, світоглядною кризою, вираженою відсутністю стійких та надійних основ для самовизначення та орієнтації людини у світі, а з іншого – формуванням знеособленої людини та утвердженням масового суспільства. Відсутність стійкого світоглядного ядра, універсальних цінностей, ідеалів та соціальних стандартів, й, водночас, небажання ставити та вирішувати складні соціокультурні проблеми, є головною причиною того, що сучасна (постмодерна) людина обирає своїм орієнтиром окультистні ідеали та норми, що не потребують глибокої рефлексії, проте забезпечують її відчуттям причетності до Всесвіту. Більшість з них пропонує сучасна індустрія масової культури. Попри те, що її продукти викликають чимале занепокоєння серед прихильників традиційних християнських цінностей та чеснот, наразі ми не маємо жодних підстав давати їм однозначно негативну оцінку, як мінімум з огляду на те, що вони пропонують моделі соціальних відносин, котрі завдяки апробації різноманітними окультистними організаціями, можуть отримати суспільний запит, або ж бути відхиленими.

Список використаних джерел

1. Августин Аврелий. О граде Божьем. Книга шестая. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Avrelij_Avgustin/o-grade-bozhem/6
2. Adorno T. W. Theses against Occultism. *Adorno, T. W. The Stars down to Earth and Other Essays on the Irrational in Culture*. London and New York: Routledge, 1994. Pp. 128–134
3. Воляннюк Т. (прот.) Обережно окультизм. Вінницько-Тулчинська єпархія ПЦУ. URL: <https://cerkva.vn.ua/index.php/biblioteka/statti/456-oberezhno-okultyzm>

4. Gutierrez C. (ed.) *The Occult in Nineteenth-Century America*. Aurora: Davies Group Publishers, 2004. 270 p.

5. Гуковский М. А. *Итальянское Возрождение*. 2-е изд., испр. и доп. / М. Гуровский; Под ред. А. Немилова и А. Кантор-Гуковской. Л.: Издательство Ленинградского университета, 1990. 624 с.

6. Hoyan I., Storozhuk S., Fedyk O., Kryvda N. *Worldview and ideological priorities of modern society: ukrainian and euro-atlantic context. Ideology and Education in Post-Soviet Countries*. № 2 (13), 2019, Pp. 255–272.

7. Карагодіна О. *Окультизм*. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 448.

8. Ницше Ф. *Сумерки идолов или как философствуют молотом*. Ницше Ф. Сочинения. В двух томах: Т. 2. Москва: Лабиринт, 1997. С. 559–634.

9. Orwell G. W. B. Yeats. *Orwell, G. Critical Essays*. London: Secker and Warburg, 1946. Pp. 114–119.

10. Пази М. *Окультизм и современность: некоторые ключевые моменты. Государство, религия, церковь в России и за рубежом*. 2013. № 4. С. 276–296.

11. Сторожук С., Гоян І. М., *Гендерна рівність у транзитивних суспільствах: проблеми і перспективи. Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії*, 2018. Вип. 280. С. 18–29.

12. Родигін К. *Число та нескінченність в алхімічній філософії Заходу. На шляху до синтезу філософії, науки та релігії: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Людина. Всесвіт. Абсолют. Класичний, некласичний, постнекласичний та езотеричний підходи»*, 19–20 квітня 2013 року,

Львів. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2013. С. 67–76.

13. Treitel C. *A Science for the Soul: Occultism and the Genesis of the German Modern*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 2004. 376 p.

14. Urban H. B. *Magia Sexualis: Sex, Magic, and Liberation in Modern Western Esotericism*. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, 2006. 349 p.

15. Хайдеггер М. *Европейский нигилизм. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления*. Москва: Республика, 1993. С. 63–176.

16. Элиаде М. *Окультизм, колдовство и моды в культуре*. Київ: «София». ИД «Гелиос», 2002. 224 с.

References

1. Avgustin Avreliy. *O grade Bozhem*. *Kniga shestaya [About the city of God]*. Available at: https://azbyka.ru/otechnik/Avrelij_Avgustin/o-grade-bozhem/6

2. Adorno, T. W. (1994) "Theses against Occultism", in Adorno, T. W. *The Stars down to Earth and Other Essays on the Irrational in Culture*, pp. 128–134. London and New York: Routledge.

3. Volianiuk T. (prot.) *Oberezhno okulytzm [Carefully occult]*. Vinnytsko-Tulchynska yeparkhiia PTsU [Vinnytsia-Tulchyn Diocese of the PCU]. Available at: <https://cerkva.vn.ua/index.php/biblioteka/statti/456-oberezhno-okulytzm>

4. Gutierrez, C. (ed.) (2004) *The Occult in Nineteenth-Century America*. Aurora: Davies Group Publishers. 270.

5. Gukovskiy M. A. (1990). *Italyanskoe Vozrozhdenie*. 2-e izd. [Italian Renaissance]. Leningrad, Izdatelstvo Leningradskogo universiteta, 1990. 624.

6. Hoyan I., Storozhuk S., Fedyk O., Kryvda N. (2019). *Worldview and ideological priorities of modern society: ukrainian and euro-atlantic*

context. *Ideology and Education in Post-Soviet Countries*, 2 (13). 255–272.

7. Karahodina O. (2002). Okultyzm [Occultism]. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary] / V. I. Shynkaruk (hol. redkol.) ta in. Kyiv: Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy: Abrys. 448.

8. Nitsche F. (1997). Sumerki idolov ili kak filosofstvuyut molotom [Twilight of the Idols, or, How to Philosophize with a Hammer]. pp. 559–634, in Nitsche F. *Sochineniya* [Essays]. V dvuh tomah. Vol. 2. Moscow, Labirint.

9. Orwell, G. (1946) «W. B. Yeats», in Orwell, G. *Critical Essays*, pp. 114–119. London: Secker and Warburg.

10. Pazi M. (2013). Okkultizm i sovremennost: nekotorye klyuchevyye momenty [The Modernity of Occultism: Reflections on Some Crucial Aspects]. *Gosudarstvo, religiya, tserkov v Rossii i za rubezhom* [State, religion, church in Russia and abroad]. Vol. 4. 276–296.

11. Storozhuk S., Hoian I. M. (2018). Henderna rivnist u tranzytivnykh suspilstvakh: problemy i perspektyvy [Gender equality in transitive societies: problems and perspectives]. *Scientific journal of rules of ukraine*. Series: liberal arts, 280. 18–29.

12. Rodyhin K. (2013). Chyslo ta neskinchennist v alkhimichnii filosofii Zakhodu [Number and infinity in the alchemical philosophy of the West]. Na shliakhu do syntezy filosofii, nauky ta relihii: materialy IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Liudyna. Vsesvit. Absoliut. Klasychnyi, neklasychnyi, postneklasychnyi ta ezoterychnyi pidkhody» [Man. Universe. Absolute. Classical, non-classical, post-classical and esoteric approaches], 19–20 kvitnia 2013 roku, Lviv. Lviv: NU «Lvivska politehnika». 67–76.

13. Treitel C. (2004) *A Science for the Soul: Occultism and the Genesis of the German Modern*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press. 376.

14. Urban, H. B. (2006) *Magia Sexualis: Sex, Magic, and Liberation in Modern Western Esotericism*. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press. 349.

15. Haydegger M. (1993). *Evropeyskiy nihilizm* [European nihilism]. pp. 63–176.

16. Haydegger M. *Vremya i bytie: Stati i vystupleniya* [Time and Being: Articles and Speeches]. Moscow, Respublika.

17. Eliade M. (2002). *Okkultizm, koldovstvo i modyi v kulture*. Kyiv, Sofiya, Moscow, Gelios. 224.

THE OCCULTISM IN THE MODERN WORLD: A TRIBUTE TO FASHION OR A HISTORICAL REGULARITY?

Storozhuk S. V., Hoian I. M.

Abstract. *The article shows that the modern mass interest in the occult is conditioned, on the one hand, by the world crisis, the lack of stable and reliable foundations for self-determination and human orientation in the world, and on the other – by the formation of impersonal man and the establishment of mass society. The lack of a stable worldview, universal values, ideals and social standards, and, at the same time, unwillingness to pose and solve complex socio-cultural problems, is the main reason why modern (postmodern) people choose occult ideals and norms that do not require deep reflection, however, they provide them with a sense of belonging to the universe. Most of them are offered by the modern mass culture industry. Although its products are of great concern to traditional Christian values and virtues, we have no reason to give them an unequivocally negative assessment at the moment, at least given that they offer models of*

© Сторожук С. В., Гоян І. М.

HUMANITARIAN STUDIOS: PEDAGOGICS, PSYCHOLOGY, PHILOSOPHY Vol 12(1) 2021

social relations that due to testing by various occult organizations, may receive a public request, or be rejected.

Key words: *occultism, esotericism, magic, Christian values, enlightenment ideals, worldview crisis.*